

Ana, Hana ir Johāna

Marianne
Fredriksson

Alma littera

Ana sėdėjo darbo kambaryje, pasidėjusi priešais storą mėlyną bloknotą. Ant viršelio buvo užrašiusi: „Johana“, o priešlapyje: „Bandymas nustatyti gaires, kaip elgtis su motina, nenuneigiant jos privalumų ir nepaaukojant savęs.“

Dabar šie žodžiai jai atrodė pretenzingi.

Pirmam puslapy buvo kelios padrikos pastabos, be ryšio. O toliau tuščia, puslapis po puslapio, balti. Manęs ten dar nėra, pagalvojo ji. Dar neatsiradau.

Paskui ji paėmė pilkąjį bloknotą, šimto puslapių, A formato, pilną prirašytą, išsipūtusį nuo palaidų lapų su pastabomis, laiškų, laikraščių iškarpu. Ant viršelio užrašyta: Hana.

Senelė.

Ji pradėjo nuo bažnyčios knygų Dalslande, be galo buvo įdomu vien pamatyti, kaip senoji giminė išisaknijusi tėviškėje, pasiekusi Norvegiją, Geteborgą, Ameriką. Paskui ji vaikštinejo ilgojo ežero pakrantėmis ir iš rimtųjų bandė atsiverti neregėtai gražaus gamtovaizdžio paslaptims.

Dar namie ji medžiojo medžiagos bibliotekose ir antikvariatuose. Perskaitė tautos kultūros istoriją ir apverkė senelę, kuri dar vaikystėje tapo mergšė. Apie runų meistrą ir jo raganą pačią ji rado senoje laikraščio iškarpoje ir negalėjo atsistebėti, kaip nuošaliuose pasienio kaimuose ilgai gyvavo pagonybė. Ji išvartė krašto ekonomikos istoriją ir bandė suvokti bažnyčios knygų įrašą: keturi vyresnieji senelės broliai ir seserys mirė nuo bado nederliaus metais.

Ji iššniukštinejo šūsnį kraštotyros knygų apie paežerės parapiją. Ten seni žmonės rašė apie sekmadienius, šventes ir kasdienybę, kuri priklausė nuo metų laikų, o ne nuo laikrodžio. Ten ji prisiskaitė istoriją apie paprastus žmones, bet dažniau apie nepaprastus, apie tokius, kurie ilgai buvo minimi kaimuose. Net juodžiau-

sių laikų prisiminimuose spindėjo šviesos žiburėliai. Ir begalinė širdgėla dėl to, kas praėity.

Pati ji sėdėjo prie didžiulio darbo kambario lango ir iš dešimto aukšto žvelgė į naująjį pasaulį, plytintį po ja. Buvo ruduo, pilka šviesa virš bespalvio pasaulio. Vienur kitur tarp namų užsilikusios pušys. Jos atrodė tartum žaisliniai medžiai, nerūpestingai vaikų išmėtyti, kai nusibodo žaisti statybas.

Vaizdas buvo triukšmingas, nes automobilių kelias ėjo pro pat daugiaaukštį namą.

Kūnu ir krauju Hana tapo tik tada, kai Ana įsilaužė į skrynią tėvų namo palėpėje. Ten rado senelės paliktus popierius, turto aprašymą, testamentą kopijas, gimimo ir mirimo skelbimus. Ir ištikus ryšulius pageltusių laiškų nuo giminaičių Amerikoje, Norvegijoje ir Geteborge.

Dauguma laiškų naivūs, parašyti dailia rašysena. Nė žodžio apie neteisybę, alkį ar gėdą. Laiškų autoriai neišėjo iš to pasaulio ribų, kur jie užaugo ir kurio niekad nepaliko. Nors dešimtmečius gyveno Minesotoj.

Kai kuriuos laiškus Ana atsirinko ir įsidėjo tarp bloknoto lapų. Dabar pasiėmė vieną, perskaitė ir pirmą kartą pagalvojo, kad laiškas, ko gero, buvo teisingi. Jie atspindėjo tokią tikrovę, kur nejaus-ta apmaudo ir nedėkingumo. Vadinasi, jų ir nebūta.

Tik Astridos laišakai iš Haldeno ir Oslo buvo kitokie, parašyti stambia nusidriekusi rašysena, pilni išmonės, samprotavimų ir gandų. Aukso kasykla, asmeniniai liudininko parodymai! Ji puikiai suprato, jog Astrida nėra tiesos liudytoja. Greičiau kūrėja. O Anai ir buvo reikalingi kūrėjo požiūris ir tiesa.

Ar mama perskaitė Hanos laiškus, kai viską paveldėjo? Ana tuo netikėjo. Ją, kaip ir mane, slėgė giminės našta.

Kad mamos brolio Ragnaro tėvas kitas, Ana visada žinojo. Bažnyčios knygos tą patvirtino savo šiurkščia kalba: „Tėvas nežino-mas.“ Tautos kultūros istorija ją išmokė, ką reiškia būti nesantuo-kiniu, mergvaikiu, šiuo atveju vieniša motina ar mergše.

Hana turėjo trylika metų, kai pagimdė.

Paskaičiusi Ana verkė iš užuojautos ir įtūžio.

Tu tikrai buvai stipri. Kaip mama sakė.

* * *

Ana turėjo daug prisiminimų apie dėdę Ragnarą. Jis jai atrodė kaip pasakų karalius, gražus ir tvirtas iki pat senatvės, egzotiškas ir išlaidus. Prisiminė jo šypseną, kuri prasidėdavo juodų akių žybtelėjimu, slinkdavo žemyn, sutraukdavo rudą veidą iki pat lūpų po tankiais, trumpai kirptais ūsais.

– Jis galėtų akmeninę širdį ištirpdyti, – sakydavo mama.

– Ar turi galvoj moters širdį? – sakydavo tėtis.

Retkarčiais ir visada netikėtai fantastinis Anos dėdė atrūkdavo su sunkvežimiu, tokiu pat įspūdingu kaip ir jis: „Na, sesute, kaisk kavą!“ Ji prisiminė jo galingą juoką, aidintį per namą, gąsdinantį ir žavų. Ir dar prisiminė jo vyrišką kvapą: jis dvelkė prakaitu, tabaku ir alum.

Ir pinigus, šiltus sidabrinus skatikus. Ji dažnai sėdėdavo jam ant kelių, ir jis kažkokiu būdu sugebėdavo slapčia įbrukti jai į saują ar kišenę kroną, būtinai, kai motina kur nors nususukdavo. Paskui mirteldavo jai kairiają akim, tarsi primindamas, kad juodu su mergaite turi paslaptį.

Tai buvo nuostabu.

Jis dar ir ausis krutinti mokėjo.

Kas buvo tas nežinomas tėvas, ji suprato iš vieno Amerikos laiško: „Girdėjom, kad Rikardas Joelsonas iš Palaimos žuvo nuo netyčinio šūvio. Pagaliau sulaukė atpildo tasai smurtininkas, nusikriaudęs Haną.“

Ji matė didžiulį šauktuką prie vardo. Anos vaikų tėvas irgi buvo vardu Rikardas. Tik ne toks nusikaltėlis, kaip tas Joelsono vaikas, bet taip pat turėjo nelemtą polinkį tapti savo aistros auka.

Ana atsiduso.

Paskui susirado voką su nuotraukomis, kurias nusikniaukė iš albumo namie. Čia buvo jis, Ragnaras, panašus į savo tėvą Rikardą, bet taip neįtikėtina nepanašus į kitą giminę. Gal toji ragana Luvisa įsivėlė į nežabotą meilę su koku čigonėliu, ir geiduliai draskė ją kelias naktis atkampioj miško sodyboj.

Staiga jai toptelėjo mintis, kad yra dar vienas panašumas tarp jos vyro ir ano smurtininko Dalslande. Jie abu turėjo išniekintas

motinas, tokias, kurios verčia savo vaikus pasidalinti pagieža. Su dukterimis dažnai pavyksta, šios persisunkia motinų širdgėla ir perduoda ją ateities kartoms. O sūnūs? Ne, stiprieji atsisako. Ir nuolat vengia visko, kas skausminga ir sunku.

Johanebergo Signė buvo daugiau patyrusi ir gudresnė negu Palimos Luvisa. Jos vyras nerado pakankamos dingsties užmušti ją, verčiau sutiko pats mirti jaunų metų. Bet Rikardui Hordui, ko gero, nebuvo lengviau toj žaislų spintoj – Johanebergo bute, negu Rikardui Joelsonui Palaimoje.

Laikrodīs išmušė dvylika. Dabar jie maitina mamą.

Pati susirado šaldytuve jogurto, įsitrupino į liesą pieną paplotį. Valgant graužė mintys apie Rikardą, lyg būtų netyčia užgavusi seną sunkiai gyjančią žaizdą.

Ji galvojo apie laiką prieš skyrybas, tai buvo patys baisiausi metai, kai, vos likusi viena, bemat pravirkdavo. Iš pradžių nežiūrėjo rimtai į tas įkyrias ašaras, laikė jas tiesiog užuojauta sau. Ir tik tada, kai ėmė verkti per miegus, išsigando ir kreipėsi į psichiatrą. Madingą žmogų. Šis pasakė:

– Jūs iš tų moterų, kurios kastruoja savo vyrus.

Tada ji atsistojo ir išėjo.

Kvailystė. Paskutinė replika buvo jo, ir užtat ji bus priversta metų metus su juo kovoti.

Ji įdėjo lėkštę į indų plovimo mašiną ir ryžtingai grįžo prie pastabų apie Haną. Pati daug kuo skyrėsi nuo senelės, kaip ir tikėjosi. Hana nuolanki, Ana užsispyrusi. Hana spontaniška, Ana ieškojo išraiškos. Hana taikstėsi su savo sunkiu ir neteisingu pasauliu. Ana tik trumpomis akimirkomis pripažindavo ryšį, kai galėdavo linktelėti medžiui ir pasakyti: Tu man iš kažkur pažįstamas.

Ir pažiūrėti nebuvo panašios, kaip Ana tikėjosi. Hana tamsesnė ir stambesnė.

Vėl stabtelėjo prie išprievartavimo. Tik dvylikos metų, tikrai nesąmonė. Kokio aš buvau amžiaus, kai mane išniekino Donaldas, Amerikos studentas, atviliotas čia gandų apie švedų moralę? Regis, jau sulaukusi devyniolikos, pirmaisiais metais universitete. Ir tai nebuvo prievarta, nors iš tikrųjų taip, abipusė prievarta, jei tokia yra.

Ji negalvojo apie Donaldą daug metų. O juk jie ilgai bendravo. Pasekmės buvo skaudžios, nes jie turėjo ypatingas sąlygas pažeisti

subtiliausius kits kito jausmus, nors nei suprato, nei pažino vienas antrą. Santykiai buvo savotiški, kaip giminystė.

Ir, žinoma, senele, aš pastojau. Kaip tu. Aš pasidariau abortą, tuo metu lengva buvo universiteto aplinkoj. Nėmaž nesvyravau, tik bijojau motinos, kad ji kaip nors nesužinotų. Bet aš buvau Lunde, o ji Geteborge, užtat, ačiū Dievui, nieko nenujautė.

Pati aš, žinoma, tikėjau, jog meilė nubloškė mane į Donaldso glėbį. Mano karta buvo apsėsta beprotiško troškimo sutikti didžiąją aistrą.

Tu, Hana, tikriausiai nė supratimo neturėjai apie tokią meilę. Tavo laikais meilė iš aukštuomenės dar nebuvo prasiskverbusi į kaimo gilumą.

Būta romantiškų apraiškų, pasakota tragiškos meilės istorijos kaime. Bet jos niekaip nesisiejo su gyvenimo pagrindu ir sąlygomis. Jos buvo tarsi antrarūšiai leidiniai. Jei Hana apskritai klausėsi dainų, be abejo, leitenantą Sparę laikė netikėliu, o lyno šokėją kvailute. Elsvsborgo dainelė būtų sujaudinusi ją: „Aš nužudžiau tavo kūdikį...“

Viešpatie Dieve, kokie paistalai! Kodėl jie išsyk nenukirto vaikiui galvos?

Trečiajam dešimtmetyje didžioji meilė užvaldė ir eilinius žmones. Johana jaunimo ieškojimus vadino pastangomis „rasti tikrąjį“. Kad tikrasis jos atveju buvo velionio tėvo kopija, kurio ji nepažinojo, patvirtino tą mitą, bet nuo to jos gyvenimas netapo mažiau komplikuoatas.

Vis dėlto Johana nebuvo romantikė ir, aišku, ne tokia veikli, kaip ateinanti moterų karta.

Anai ir jos amžininkams meilė buvo nediskutuotinas faktas. Vargas tam, kuris jos nepatyrė. Bet buvo dar viena sąlyga. Absolutus seksualumas. Meilė visą gyvenimą ir nuolatiniai orgazmai.

Dabar svajonės subliūkšta kaip muilo purlai nuo vėjo. Bet pokyčiams reikia laiko. Kai žmogui nepasiseka sulaukti meilės ir neblėstančios aistros, trunkančios visą gyvenimą, jis mano, jog yra kažkoks nesveikas. Ir tik dabar, kai beveik kas antra santuoka baigiasi skyrybomis, pradėta nenoromis suprasti, kad potraukis re-

tai perauga į meilę ir kad net meilė negali išvaduoti žmogaus nuo vienatvės. Ir kad seksualinis pasitenkinimas nesuteikia gyvenimui prasmės.

Viešpatie, kaip kvaila, pasakė Ana. Ir po kiek laiko:

O vis dėlto!

Ji beveik nusikeikė, suvokusi, kur keliauja. Į Fjeroso Breką, ten jie bėgdavo kiekvieną laisvą dieną tą karštą vasarą šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Čia burkuodavo, kuždėdavosi, kandžiodavosi, bučiuodavosi ir juokdavosi. Priešais juos plytėjo jūra, nardė žuvėdros, riedėjo ilgos sūrios bangos, o už jų – pasakiškas ežero gamtovaizdis, paukščių čiulbesys tankiam miške, nužengusiam stačiu šlaitu iki pat gilaus ežero. Kaip jis kvepėjo, čepsėjo, juokėsi. Ir džiaugėsi, džiaugėsi jos kūnu. O jo meilė ir jos dėkingumas, jo dėkingumas.

Jis atsiradęs iš jūros, sakė pats, ir ji juo tikėjo, net įsivaizdavo jį šviesų rytą išnyrantį iš bangų su jūros žolių vainiku ant galvos, grakščiai užsimitusį ant peties trišakį. O ji atklydusi iš girios, sakė jis, vėjo ir lietaus nugludinta, lengvutė kaip rūkas, kylantis virš ežero. Elfė, tūnojusi giriose milijonus metų, užmiršusi elfų kalbą ir labai rimtai pasiryžusi išmolti žmonių, aiškino jis. Jo uždavinys esąs suteikti jai materialų pavidalą, padaryti žemiška moterim.

– O mano – laikyti jūrų dievą, kad nenusineštų atlinkusi banga.

Ji nusijuokė, o jo žvilgsnis apniuko, jis užsimerkė ir susinėrė rankas.

– Ką tu darai?

– Meldžiu jėgų, kad neįskaudinčiau tavęs. Tikrai keista, ji net nepaklausė, ar jis tikintis, akimirka atrodė pernelyg didinga.

Ir nė į galvą jai neatėjo nerimauti.

Hanos elgesys su veidrodžiu padarė Anai didžiulį įspūdį, nes ji savo išvaizdą irgi savaip suprato. Dabar galvojo, nuo ko viskas prasidėjo. Ir kaip. Kieno žvilgsnis, kieno žodžiai taip paveikė, kad ji visą gyvenimą jautėsi negraži, dramblota, beveik luošė?

Johana buvo graži, bet turėjo tą patį trūkumą. Ana filmuodavo vaikus, kol buvo maži, daug turėjo tokių kadru, kur motina sten-

giasi pasprukti arba užsidengia veidą rankomis, kai kamera atsi-
gręžia į ją.

Liesai ir nedrąsiai paauglei Johana pasakė:

– Vaikuti, juk tu visai dailutė. Betgi neturi reikšmės, kaip at-
rodai.

Prieštaringa nuomonė, dvigubas įvertinimas.

Maža būdama Ana vis girdėdavo svarstant, kuris vaikas į kurią
giminę panašus. Dėl Anos nekilo abejonių, ji buvo panaši į senelę,
tėvo motiną. Mergaitė nekenė senės, susiraukšlėjusios bobšės aš-
trių bruožų ir vandeningų šviesmėlynių akių. Visa savo povyza ji
atrodė paniurusi ir pasipūtusi.

Johana bijojo savo anytos.

Visi kalbėjo, kad tėvo motinos būta gražios. Ana to niekaip ne-
įstengė suprasti, kol senoji nenumirė ir buvo perkratytos jaunystės
nuotraukos. Tada ir Ana pamatė, jog jie kalbėjo tiesą, graži buvo ir
neabejotinai panaši į ją.

Bet jau per vėlai, bjaurios mergiūkštės paveikslas visam laikui
buvo įsiėdęs į jos sąmonę.

Savaime aišku, jog staigi Rikardo Hordo meilė paakino ją ma-
nyti, jog panaši į elfę. Nuo pat pradžių jis tartum padarė stebuklą,
palietė ją burtų lazdele.

Nors tepasinaudojo chuliganišku švilptelėjimu.

Vasarą ji sugrįžo iš Lundo, kur intensyviai dirbo, bet nebuvo
patenkinta. Gimtajam mieste gavo laikraštyje korektorės vietą.

Dabar ji užsimerkia ir mato jaukias apysenos patalpas, girdi
tarškant spausdintuvus ir suuodžia popieriaus, dulkių, spaudos
dažų ir tabako dūmų kvapą. Jau pirmą dieną jis pasirodo jos ka-
bineto tarpduryje, vienas iš jaunųjų reporterių, atkakliausias ir la-
biausiai išsičiustinęs. Jis švilpteli susižavėjęs tarsi gatvės vaikėzas,
susitvardo ir sako:

– Ar tu moteris, ar sapnas?

– Tikriausiai pastarasis, – atsako ji ir nusijuokia.

Kaip jis atrodė? Aukštas, kampuotas, tamsus, jausmingas vei-
das pilnas gyvybingumo, pilkos žaismingos akys. Ana vėl atgaivina
mintyse dėdės Ragnarą paveikslą, ko gero, jie panašūs. Šypsena,

prigimtim. Ji galvoja apie Astridą, kuri vadino Ragnarą Dievo kūdikiu. Gal dar gimsta dievaičiai žemėje, neramūs ir jaukūs, lengvabūdžiai ir žavūs. Nepatikimi ir aistringi kaip pats Panas.

Šiaip ar taip, jis žaibiškai ją įsimylėjo, tasai jaunas dievaitis iš nevalyvos redakcijos. Savaiame suprantama, ji buvo taip apkerėta, jog bemat atsidavė ir dabar jautėsi dėkinga amerikoniui už tai, ką išmoko iš jo lovoje. Viskas ėjosi sparčiau, per daug sparčiai. Staiga Rikardas pasirodė namuose, virtuvėj pas Johaną, pažėrė savo šilumą, savo juoką ir savo paikas istorijas.

Kai jis atsiveikino pirmąjį vakarą, tėvas pasakė, įsidėmėk, čia tai bent vyras. O mama kelis sykius tyliai linktelėjo galvą, stovėdama prie mazgo. Ir Ana suprato radusi tikrąjį.

Johana niekada nepakeitė savo nuomonės. O Ana vos po mėnesio pradėjo svyruoti.

– Mama. Visi sako, kad jis mergininkas.

Ilgai telefonas tylėjo, paskui Johana tarė:

– Labai liūdna, Ana. Bet, mano supratimu, niekur tu nedingsi.

Dabar, sėdėdama čia, savo darbo kambaryje Stokholme, prisimindama ir rašydama pastabas, įniršta. Tau reikėjo pasakyti, kad sprukčiau, lėkčiau, kur akys veda, nuo to vyro. Bet paskui nesusilaiko nenusijuokusi. Ir galva prašviesėja – iš nuostabos! Nes nūnai galvoja kaip ir Hana būtų galvojusi.

Tai buvo likimas.

Ji ilgai mąsto apie tetą Lisą, Ragnarą žmoną, kuri nepasimetė ir buvo dėkinga. Juk ji viena pirmųjų savarankiškų moterų, parduotuvės savininkė, pati pelnėsi duoną.

Bet kokia suvargusi, amžinai suvargusi.

Prisiminusi senelę iš tėvo pusės, nuklysta prie Rikardo senelės, smulkutės, nežemiškos, permatomos ir skaidrios bobulytės. Ana matė ją vienintelį kartą senelių namuose, kur ji laukė mirties. Žodžiai buvo jos.

Anai ji pasakė:

– Tikiuosi, kad tu švelni ir lanksti. Šiurkšti moteris gali padaryti iš vyro žvėrį.

– Kodėl?

– Nežinau. Gal tai paveldima giminėj... O... juk yra jo motina. Kartais vyras turi būti kaip titnagas, kad ištvirtų. Betgi žinai, kad titnagas kietas, o lūžta lengvai.

Ir užmigo, taip staigiai, kaip visi senukai. Vos po dviejų savaitių ji mirė.

Keista, kad užmiršau ir ją, ir ką ji pasakė. Kad taip greitai užmiršau. Ir galų gale pasidariau šiurkšti.

„Tu akmeninė, visada sugebėsi išsisukti“, – pasakė jis kartą susikivirčijus. Tada ji nevaliojo atsakyti. Tik suriko:

– Tu apgavikas!

Jau ketvirta valanda, dabar jie guldo mamą nakčiai.